

Η ΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ – Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΡΕΝΤΙΝΑΣ

Διακόσια χρόνια έχουν περάσει από το 1821, τη χρονιά που άναψε η δάδα της επανάστασης των Ελλήνων ενάντια στον Οθωμανό κατακτητή· ελπίδα λευτεριάς του υπόδουλου λαού μας.

«Η ώρα ήλθεν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες!... Μεταξύ ἡμῶν εὐγενέστερος εἶναι ὅστις ἀνδρειωτέρως ὑπερασπισθῆ τά δίκαια τῆς πατρίδος καί ὠφελιμοτέρως τά δουλεύσῃ... Ἡ πατρίς θέλει ἀνταμείψῃ τά εὐπειθῆ καί γνήσιά της τέκνα μέ τά βραβεῖα τῆς δόξης καί τιμῆς. Τά δέ ἀπειθῆ καί κωφεύοντα... θέλει ἀποκηρύξῃ ὡς νόθα... καί θέλει παραδώσῃ τά ὀνόματά των εἰς τόν ἀναθεματισμόν καί κατάρα τῶν μεταγενεστέρων...»

Κάπως έτσι, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, με την προκήρυξή του, καλούσε το Έθνος από το Ιάσιο της Μολδαβίας σε απελευθερωτική επανάσταση, ενάντια στον 400σιάχρονο τουρκικό ζυγό.

Είναι σαφές ότι η ελληνική επανάσταση υπήρξε σταθμός στην ιστορία τού νεότερου Ελληνισμού, αφού οδήγησε, μετά από 400 χρόνια, στη δημιουργία τού ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, ενέπνευσε στις επόμενες γενιές των Ελλήνων διαδοχικές απελευθερωτικές εξεγέρσεις και εμπύχωσε τους Έλληνες σε καιρούς δοκιμασίας. Υπήρξε όμως και κορυφαίο γεγονός για τη σύγχρονη Ιστορία τής Ευρώπης, αφού έφερε αλλαγές που έχουν αντίκτυπο ὡς τις μέρες μας. Τόση ήταν η δυναμική της, ὡστε παρέσυρε τις κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων να ενδιαφερθούν για την τύχη τής Ελλάδας, να συνεργαστούν και να υπογράψουν πρωτόκολλα και συνθήκες για την αἴσια έκβαση τού αγώνα των Ελλήνων, σε αντίθεση με τη μέχρι τότε πολιτική τους.

Στο μακρόχρονο και δύσκολο αυτόν επαναστατικό αγώνα πολλές μάχες δόθηκαν στις οποίες πρωτοστάτησαν ηρωικές μορφές, που έχουν αποτυπωθεί στη μνήμη μας από τα χρόνια του Δημοτικού Σχολείου. Ποιός δεν θυμάται τον ηρωικό Παπαφλέσσα και τη μάχη στο Μανιάκι, τον Θρυλικό Κολοκοτρώνη και τη μάχη στα Δερβενάκια, τον ατρόμητο Οδυσσέα Ανδρούτσο και το Χάνι της Γραβιάς. Όλοι μας, από τα σχολικά χρόνια, διδασκόμαστε την ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης που αφορά κυρίως τη Νότια Ελλάδα. Τα βιβλία ιστορίας αφιερώνουν πολύ λίγες σελίδες στην ιστορία του απελευθερωτικού κινήματος που διαδραματίστηκε στην Βόρεια Ελλάδα και εξίσου λίγες αράδες διδάσκονται στα σχολεία. Ας αναρωτηθούμε, αλήθεια, πόσοι από μας γνωρίζουμε πρόσωπα και γεγονότα που αφορούν την ελληνική επανάσταση στη Μακεδονία και ειδικότερα τον τόπο μας.

Γί αυτόν τον λόγο, με αφορμή τούτη την επέτειο, θα προσπαθήσουμε σήμερα να σταθούμε σε κάποιες μάχες σημαντικές, που συνέβησαν στην περιοχή μας. Μάχες που συνέδεσαν το όνομά τους με τα ονόματα οπλαρχηγών και των παλικαριών τους, οι οποίοι αποτολμώντας πράξεις έξω από τη λογική, χωρίς να υπολογίσουν τη ζωή τους, κατάφεραν να ριζώσουν την επανάσταση διαγράφοντας εν μέρει το μέλλον το δικό τους και το δικό μας. Το χρωστάμε, ως ελάχιστο φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης, σ' αυτούς που αγωνίστηκαν και έδωσαν τη ζωή τους για τα ιδανικά της Ελευθερίας και της Ανεξαρτησίας.

Εμβληματική μορφή του απελευθερωτικού αγώνα του 1821 στη Μακεδονία και ειδικότερα στη Χαλκιδική αποτέλεσε ο Εμμανουήλ Παπάς. Ο Εμμανουήλ Παπάς ήταν Σερραίος μεγαλέμπορος εγκατεστημένος στην Κωνσταντινούπολη. Είχε εξαναγκασθεί να φύγει από τις Σέρρες στα 1817, γιατί απειλήθηκε η ζωή του από τον τοπάρχη των Σερρών Γιουσούφ μπέη. Εκεί μυήθηκε στην Φιλική Εταιρία, προμηθεύτηκε όπλα και πολεμοφόδια και ήλθε στα τέλη Μαρτίου με καράβι στο Άγιο Όρος, για να ξεσηκώσει τους μοναχούς. Στη μονή Εσφιγμένου κινητοποιήθηκαν οι αντιπρόσωποι των μοναστηριών και άρχισε ο σταδιακός εξοπλισμός των μοναχών, ενώ οι Ψαριανοί έστειλαν και δύο καράβια για βοήθεια. Η έντονη δραστηριοποίηση του ελληνισμού των Σερρών και η παρουσία των ψαριανών πλοίων είχαν σαν αποτέλεσμα να ξεσπάσουν βιαιοπραγίες τόσο μέσα στις Σέρρες όσο και στη Θεσσαλονίκη σε βάρος των ελληνικών πληθυσμών. Στη Θεσσαλονίκη ο Γιουσούφ προχώρησε σε νέες συλλήψεις προκρίτων και τον Μάιο έστρεψε την προσοχή του προς τον Πολύγυρο. Εκεί όμως οι Πολυγυρινοί πήραν τα όπλα, εξόντωσαν τον τοπικό διοικητή και αντιμετώπισαν με επιτυχία τα τουρκικά σώματα της Παζαρούδας και των Χασικοχωριών, στα μέσα περίπου Μαΐου του 1821. Το τελευταίο αυτό γεγονός έκανε ακόμη πιο έκρυθμη την κατάσταση, γιατί προκάλεσε τα θλιβερά αντίποινα του Γιουσούφ μπέη μέσα στη Θεσσαλονίκη, όπου βρήκαν μαρτυρικό θάνατο επιφανείς κληρικοί και διάφοροι πρόκριτοι.

Στην μητρόπολη Θεσσαλονίκης διαδραματίστηκαν τραγικές σκηνές έπειτα από την εισβολή τουρκικού όχλου και την δολοφονία πολλών αμάχων. Το κλίμα φοβίας και πανικού κορυφώθηκε τις επόμενες μέρες (μετά τις 18 Μαΐου) με τη σύληση των ελληνικών εκκλησιών της Θεσσαλονίκης, την φυλάκιση πολλών κατοίκων της πόλης και την πρόκληση βιαιοτήτων. Τα πνεύματα ήταν τόσο εξημμένα ώστε δεν έμενε άλλη λύση παρά η εξέγερση που έγινε πραγματικότητα στα τέλη Μαΐου, όταν ο Εμμανουήλ Παπάς σχημάτισε πενταμελή εφορία και έδωσε το οριστικό σύνθημα στο Πρωτάτο των Καρυών. Στο άκουσμα της επανάστασης ξεσηκώθηκαν κατά τις τελευταίες μέρες του Μαΐου οι κάτοικοι της Κασσάνδρας και τα χωριά της Σιθωνίας, Ορμύλια, Παρθενώνας και Νικήτη, καθώς και τα Μαντεμοχώρια. Παράλληλα με τις διασπαρμένες δυνάμεις των επαναστατών υπήρχαν δύο κύρια σώματα, που συγκροτούνταν από Μαντεμοχωρίτες και μοναχούς με αρχηγό τον Εμμανουήλ Παπά και από Κασσανδρινούς και Χασικοχωρίτες με αρχηγό τον Στάμο Χάψα. Στο σώμα του Εμμανουήλ Παπά συμμετείχε μεταξύ άλλων και ο Μητροπολίτης Μαρωνείας Κωνστάντιος.

Εν τω μεταξύ ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ είχε στείλει τον σερασκέρη (βεζίρη επί των στρατιωτικών) Χατζή Μεχμέτ Μπαϊράμ πασά να καταστείλει την επανάσταση στη Νότιο Ελλάδα. Ο Μπαϊράμ πασάς βρισκόνταν καθ' οδόν μεταφέροντας στρατεύματα από τη Μικρά Ασία προς τη Θράκη και τη Μακεδονία με τελικό προορισμό τη Νότιο Ελλάδα, όταν μετά από έκκληση του Γιουσούφ μπέη, διατάχθηκε από τον σουλτάνο να αντιμετωπίσει τους επαναστάτες της Χαλκιδικής.

Τα ασύντακτα και ανοργάνωτα σώματα των επαναστατημένων δυνάμεων πέτυχαν να νικήσουν μικρή τουρκική δύναμη της Ιερισσού, προχώρησαν έπειτα προς τον Σταυρό και έπιασαν τις θέσεις στο στενό της Ρεντίνας και του Εγρή-Μπουτζάκ (σημερινής Νέας Απολλωνίας), για ν' αντιμετωπίσουν τον τουρκικό στρατό που ερχόταν από την Ανατολική Μακεδονία υπό την ηγεσία του Μπαϊράμ πασά.

Την προσπάθεια αποκλεισμού των στενών της Ρεντίνας ανέλαβε μικρή δύναμη αγωνιστών με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Κωνσταντίο. Στη μάχη της Ρεντίνας που διεξήχθη στις 15 Ιουνίου 1821, ο Μεχμέτ Μπαϊράμ πασάς, επικεφαλής 20.000 πεζών και 3.000 ιππέων κατατρόπωσε το Ελληνικό επαναστατικό σώμα που αποτελούνταν από μερικές εκατοντάδες μαχητές. Μπροστά στην συντριπτική υπεροχή των Οθωμανών σε πλήθος και οπλισμό οι ελληνικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να οπισθοχωρήσουν προς τη Βόρεια Χαλκιδική. Αγωνιστές από το ελληνικό σώμα κατόρθωσαν να φτάσουν και να οχυρωθούν στα Στενά της Ποτίδαιας, όπου ανασυντάχθηκαν και επιχείρησαν επιτυχείς αντεπιθέσεις κατά του Μπαϊράμ πασά. Στη Μάχη της Ρεντίνας ο Κωνσταντίος τραυματίστηκε σοβαρά, αλλά αποφεύγοντας τη σύλληψη κατάφερε να διαφύγει στο Άγιο Όρος. Από εκεί και με κλονισμένη την υγεία του συνέχισε να επικοινωνεί με το στρατηγό Εμμανουήλ Παπά και να συντονίζει τις κινήσεις των επαναστατών. Τελικά, κατέληξε από τα τραύματά του στα τέλη Οκτωβρίου του 1821.

Το κύριο σώμα των επαναστατών υπό τον Εμμανουήλ Παπά προσπάθησε να αντιμετωπίσει τον τουρκικό στρατό στην πεδιάδα κοντά στο Εγρί Μπουτζάκ, αλλά η υπεροπλία του τουρκικού στρατού και το πλήθος των τούρκων μαχητών προεξόφλησε την έκβαση της μάχης. Οι επαναστάτες αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν προς τα ενδότερα της Χαλκιδικής.

Η έκβαση των μαχών της Ρεντίνας και του Εγρί Μπουτζάκ ήταν αρνητική για τους Έλληνες, όμως η σημασία τους ήταν μεγάλη διότι καθυστέρησε τους Οθωμανούς να αναλάβουν δράση στη Νότιο Ελλάδα. Το επαναστατικό κίνημα της Χαλκιδικής και των άλλων περιοχών της Μακεδονίας δημιούργησε σοβαρότατο αντιπερισπασμό στους Τούρκους. Καθήλωσε τα στρατεύματά τους για μεγάλο χρονικό διάστημα και έδωσε την ευκαιρία στους Έλληνες της Νότιας Ελλάδας να κερδίσουν πολύτιμο χρόνο.

Το τίμημα της ελληνικής αντίστασης την περίοδο του 1821 στην Μακεδονία υπήρξε τεράστιο. Χωριά και κωμοπόλεις καταστράφηκαν, ελληνικοί πληθυσμοί εξανδραποδίσθηκαν και σύρθηκαν στα σκλαβοπάζαρα. Παρόλα αυτά ο πόθος για λευτεριά παρέμεινε άσβητος και αποτέλεσε έναυσμα για μια σειρά επαναστατικών κινήσεων που ακολούθησαν.

Ανάμεσα σ' αυτές τις επαναστατικές δράσεις ξεχωρίζει το μαρτυρικό ολοκαύτωμα της Νάουσας, τον Απρίλιο του 1822 το οποίο μπορεί να συγκριθεί μόνο με τη σφαγή στη Χίο ή και ακόμα με την έξοδο του Μεσολογγίου. Εκεί πρωταγωνίστησαν ο Γέρο-Καρατάσος, ο Αγγελής Γάτσος, ο Λογοθέτης Ζαφειράκης και ο Νικόλαος Κασομούλης. Πολλές μικροεξεγέρσεις έλαβαν χώρα στη Δυτική Μακεδονία, κυρίως από τη μεριά του Βερμίου, ενώ ρόλο στην περιοχή αυτή διαδραμάτισε ο Γεώργιος Λασσάνης από την Κοζάνη, ο οποίος υπήρξε υπασπιστής του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Φιλική Εταιρεία. Αξίζει επίσης να αναφέρουμε την επανάσταση του Ολύμπου το 1828 στο Λιτόχωρο η οποία είχε κι' αυτή άδοχο τέλος.

Παρά τις προσπάθειες των Μακεδόνων και τους αιματηρούς αγώνες τους, χρειάστηκε να περάσουν ενενήντα περίπου χρόνια από την επανάσταση του 1821 και τη μετέπειτα σύσταση του Ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους, μέχρι την πολυπόθητη απελευθέρωση της Μακεδονίας το 1912.

Η σημασία της επανάστασης στη Μακεδονία δεν έχει προβληθεί στο βαθμό της αξίας της. Μπορεί αυτές οι επαναστατικές κινήσεις να ήταν ασυντόνιστες και να πνίγηκαν στο αίμα, ωστόσο εγκλώβισαν για ενάμιση χρόνο στη Μακεδονία τα οθωμανικά στρατεύματα, που θα μπορούσαν να είχαν μεταβεί στο Μοριά και να είχαν καταπνίξει την επανάσταση. Με τον τρόπο αυτό δόθηκε ο χρόνος στους άλλους Έλληνες τα δύο πρώτα χρόνια του αγώνα να πετύχουν μεγάλες νίκες και να κάνουν γνωστή την επανάσταση σε όλο τον κόσμο.

Αγαπητοί φίλοι, Αγαπητοί συντοπίτες

Τιμούμε σήμερα, τους ήρωες της Επανάστασης της Χαλκιδικής και ιδιαίτερα αυτούς που θυσιάστηκαν εδώ στα στενά της Ρεντίνας, στην ομώνυμη μάχη. Τιμούμε τους αγωνιστές που έδωσαν την ζωή τους για το υψηλότερο ιδανικό του ανθρώπου, την Ελευθερία. Ο αγώνας τους, παρόλο που δεν ευδοκίμησε, κράτησε άσβεστο τον πόθο για την απελευθέρωση από τον τούρκικο ζυγό.

Ζούμε σε μια ταραγμένη και δύσκολη εποχή με την παγκοσμιοποίηση να προσπαθεί να μας ισοπεδώσει και τη νέα τάξη πραγμάτων να επιβάλει το καλό, το δίκαιο και την ειρήνη με τη βία και τον πόλεμο. Σε αυτή τη συγκυρία, περισσότερο, από κάθε άλλη φορά θα πρέπει να διατηρήσουμε την ιστορική μνήμη ως κόρη οφθαλμού, γιατί λαοί που ξεχνούν τη ιστορία τους είναι καταδικασμένοι σε αφανισμό.